



УДК 811.133. 1' 37'42

МОВНІ МАРКЕРИ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІА ТЕКСТІ

Космацька Н.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри теорії,
практики та перекладу французької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Віщак Л.В., магістрант
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено аналізу політично коректних одиниць у французькому медіа тексті, а також використанню ідеологем, що складають основу ідей політкоректності і протиставляють людські моральні й культурні цінності явищам, які їм загрожують.

Ключові слова: медіа текст, політкоректність, ідеологема, евфемізм.

Статья посвящена анализу политически корректных единиц во французском медиа тексте, а также использованию идеологем, составляющих основу идей политкорректности и противопоставляющих человеческие моральные и культурные ценности явлениям, которые им угрожают.

Ключевые слова: медиа текст, политкорректность, идеологема, эвфемизм.

Kosmatska N.V., Vishchak L.V. LANGUAGE MARKERS OF POLITICAL CORRECTNESS IN THE FRENCH MEDIA TEXT

The article is devoted to the analysis of politically correct units in the French media text as well as to the use of ideologemes that form the basis of the ideas of political correctness and that oppose human moral and cultural values to the phenomena that pose a threat to these values.

Key words: media text, political correctness, ideologeme, euphemism.

Постановка проблеми. Медіа текст виступає сьогодні одним із найбільш досліджуваних у галузі суспільного знання, що пов'язано зі зростанням темпів його розвитку, а також його значущості у соціальному й культурному житті нації, позаяк ЗМІ слугують активному поширенню інформації і мають значний вплив на думку цільової аудиторії. Вивчення медіа тексту передбачає опис структури його семантичного поля й окремих властивостей лексики, які відбивають соціальні реалії, й особливо ті, що стосуються соціального статусу, гендеру, національності, походження та самоідентифікації людини загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням феномену політкоректності та її словникового складу займалися вітчизняні і зарубіжні учені: О.Ю. Колтунов, К.М. Лоузі, С.Г. Тер-Мінасова, К. Дельпорт, К.А. Вашуріна, О.В. Шляхтіна, В.В. Майба, З.С. Трофімова та ін. Водночас, у науковій літературі немає єдиного підходу до аналізу феномену політичної коректності, відсутня й однозначна дефініція самого поняття «політична коректність». Більше того, політкорек-

тність, яку прийнято вважати інструментом комунікативної стратегії поведінки, що спрямована на уникнення соціальних загострень і досягнення безконфліктної атмосфери у суспільстві, викликає чимало гострих дискусій, а відтак не відповідає її головному призначенню і лише підкреслює суперечливість самого явища. Зазначеними вище чинниками й зумовлено актуальність нашої розвідки.

Постановка завдання. Мета цієї студії полягає у встановленні мовних маркерів політкоректності, що функціонують у французьких ЗМІ. Об'єктом дослідження є політкоректність як особлива ідеологія суспільства та шляхи її реалізації у медійних текстах. Матеріалом слугували статті з найвпливовіших французьких видань в їхніх онлайн версіях, а саме: «Le Monde», «RFI», «Libération», «Le Figaro», «BFM TV», «L'Express», «France 24», «France Info», «DW France».

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище політкоректності, що стало вагомим надбанням сучасного суспільства, у науковій і публіцистичній літературі трактується як особливу ідеологію, як мовний рух, як культурну й мовну категорію, як мовну

толерантність тощо. У рамках культурологічного та лінгвістичного підходів політкоректність розглядають не тільки як елемент політичної культури, а й як багатоаспектний мовний і лінгвокультурний феномен. Спільним положенням різнополярних трактувань цього явища є те, що політична коректність – це складова загальноприйнятих норм поведінки й культури у суспільстві, що характеризується насамперед схильністю до компромісу й уникнення конфліктів, поширенням ідеї мультикультуралізму, неприпустимістю зневажливого ставлення до культурних цінностей різних рас і народів та прагненням їхнього рівноправного співіснування.

З самого початку свого виникнення політична коректність викликала багато палких суперечок серед науковців і суспільних діячів. Прихильники цього явища схвалюють його на тій підставі, що воно здатне ефективно боротися з нетерпимістю, упередженістю і несправедливістю. Французький дослідник Крістіан Дельпорт, зокрема визначає політичну коректність як «спосіб мислення», який дає змогу через «переосмислення словникового складу» уникати вживання мовних одиниць, здатних виявляти презирливе, образливе чи дискримінуюче ставлення до меншин і «таврувати походження, зовнішність, поведінку або соціальне становище людини» [6, р. 326, 328]. На думку російської дослідниці мови політкоректності Світлани Тер-Мінасової, політична коректність – це практика «пошуку нових способів мовного вираження замість тих, які можуть зачепити почуття і гідність» представника певної соціальної групи [5, с. 230].

Противники мови політкоректності головним чином вбачають у ній знаряддя для політичного контролю, втілення диктатури, обмеження свободи слова, маніпуляції, загрозу правам людини та інструмент неправильної, прикрашеної репрезентації світу й викривлення істини і обґрунтовують свою точку зору тим, що політична коректність іноді заходить занадто далеко, і що багато загальноприйнятих виразів, запропонованих як «політично коректних» здаються перебільшеними, неприродними або й узагалі безглуздими. Так, російський соціолог і автор численних праць про політкоректність Л.Г. Іонін стверджує, що політична коректність – це «ідеологія сучасної масової демократії», яка допомагає виправдати державну політику, «вербально прикрасити світ» і при цьому «придушує інакомислення», хоча, разом

з тим, дослідник визнає, що вона «забезпечує ідейний і ціннісний консенсус» [2, с. 2–3].

Вважаємо, що прихильників і опонентів цього явища здатне задовольнити визначення політкоректності, запропоноване Кей М. Лоузі і Германом Картеном, які стверджують, що політична коректність – це система «програм, ініціатив та поглядів, розроблених з метою покращення суспільного образу та вдосконалення взаємодії суспільства з певними соціальними групами, зокрема з соціальними меншинами й жінками» [10, р. 230].

Мова політкоректності, існування якої одностайно визнається більшістю учених, зі стрімким розвитком подій на міжкультурній арені постійно поповнюється новими лексичними одиницями. Ураховуючи цей факт, стає зрозумілим, що її словник потребує регулярного оновлення й удосконалення. У науковій літературі мову політкоректності класифікують здебільшого як евфемістичну (див., зокрема [3; 1]), адже *евфемізм* (з грец. *eu* – добрий, благодійний та *phêmetê* – мовлення) дає змогу «приховати неприємні або сумні поняття об'єктивної реальності», оскільки не називає такі поняття прямо, а слугує «вуаллю», передає їх більш прийнятним, менш шокуючим способом [9, р. 121].

Універсального підходу до класифікації таких мовних знаків наразі не існує. В.В. Майба стверджує, що серед них доцільно виділити два прошарки: 1) власне політкоректна лексика, до складу якої входять «правильні», «допустимі» найменування певних соціальних явищ і яка, у свою чергу, поділяється на численні групи та підгрупи; 2) лексика, яка безпосередньо формує політкоректну картину світу (політкоректні ідеологеми) і яка фіксує головні цінності політкоректності (а саме: *Розмаїття, Рівноправ'я, Терпимість, Повага, Інклюзивність*), а також ті поняття, які їм протиставляються і які необхідно подолати (*Ієрархічність, Дискримінація, Ненависть, Приниження, Виключення з певної групи*) [4, с. 103].

Маркери політкоректності у французьких ЗМІ репрезентовано лексичними одиницями, що виконують завдання зниження неприйнятної для мовної спільноти недискретності висловлення на ту чи іншу злободенну тему. Для французького суспільства такими темами є: соціальна нерівність, проблема міграції, фінансово неблагополучні групи населення, злочинність, боротьба проти невиліковних хвороб.

Опираючись на вказану проблематику, яка отримала втілення у медіа текстах фран-



цузьких видань, а також на запропоновану К.А. Вашуріною класифікацію політично коректних одиниць [1], пропонуємо такі групи соціально маркованих лексем політкоректності у ЗМІ:

- маркери на пом'якшення дискримінації;
- маркери вияву тактовності щодо неприємних явищ у житті й здоров'ї людини;
- маркери на позначення впливу суспільства на життя людей.

Розглянемо кожну з цих груп детальніше.

Маркери політкоректності, які викривають різного виду вияви **дискримінації** на основі *расових, культурних, релігійних, статевих та інших ознак*, зустрічалися у досліджуваних медіа текстах найчастіше. Офіційний державний сайт, присвячений боротьбі з дискримінацією, посилається на Кримінальний кодекс Франції і стверджує, що дискримінація – це «недоброзичливе або нерівноправне ставлення до інших людей або ситуації» [7]. Таке ставлення визначається низкою критеріїв, що є забороненими законом: походження, сімейний стан, етнічна приналежність, зовнішність, політична чи профспілкова діяльність тощо [7].

Репрезентація національних та етнічних меншин у медіа текстах французьких видань реалізується за допомогою низки політкоректних одиниць на позначення деяких народностей, що сприяє пом'якшенню **дискримінації на основі расової ознаки**: *blancs, méditerranéens, roms, moyen-orientals, nord-africain-maghrébins, asiatique-eursiens, amérindiens, indiens, métis-mulâtres, noirs, polynésiens, mélanésiens* тощо [17]. Ідеологемами на позначення *негативних* явищ, з якими покликана боротися політкоректність, у межах цієї групи, слугують терміни: *stigmatisation, discrimination, racisme, antisemitisme, xénophobie, islamophobie*. Ідеологемами, що позначають *позитивні* явища є: *tolérance, inclusion, multiculturalisme*. У багатьох текстах цієї тематики поняття *intégration sociale* та *liberté de circulation* постають ключовими. Автори матеріалів обґрунтовують гостру необхідність вирішення цієї болючої теми шляхом застосування таких одиниць: *sujet sensible, politiques constructives, pragmatiques et non-discriminantes, approche inter-culturelle, aide au retour humanitaire, aide au retour volontaire (ARV)*.

Однією з найгостріших проблем *етнічних меншин*, які проживають у Франції, постає питання ромів. Семантичний ряд політкоректних одиниць на позначення цієї етнічної спільноти надзвичайно багатий: *gens du*

voyage, communauté du voyage, personnes en situation irrégulière, immigrés, roms, ressortissants européens, citoyens d'ethnie rom, minorité vulnérable, petite minorité, minorité désavantagée, victimes de discrimination [16; 12].

На сторінках досліджуваних видань знаходимо чимало ідеологем, пов'язаних з **дискримінацією за статевою ознакою**, як-от: *sexisme, féminisme, égalité hommes-femmes, égalité des sexes* [18]. Для світової спільноти справжньою сенсацією стало викриття відомого продюсера Гарві Вайнштейна, якого десятки жінок, зокрема голлівудських акторок, які грали у його фільмах, звинуватили у тривалих домаганнях на піку його кінокар'єри. Яскравим прикладом цього слугують статті газети «Le Monde» [16], які розповідають про флешмоб у соціальній мережі «Твіттер», який дозволив багатьом жінкам позбутися страху й розповісти про своїх кривдників за прикладом жертв Вайнштейна. Термін «*L'affaire Weinstein*», який став заголовком цілої низки статей, опублікованих на сайті «Le Monde», використовується багатьма французькими виданнями для висвітлення цієї події і видається нейтральним, політкоректним, таким, що називає подію без натяку на негативне ставлення до ситуації в усьому світі.

Французькі ЗМІ неодноразово висвітлювали питання **дискримінації людей з нетрадиційною орієнтацією**. За цією тематикою виявлено, зокрема, такі ідеологеми: *homophobie, homophobe, harcèlement homophobe, société inclusive, mariage pour tous* [19]. Одними із ключових політкоректних ідеологем цієї підгрупи виступають терміни-абревіатури *LGBT (lesbiennes, gays, bis et trans)* та *PMA (procréation médicalement assistée)*. Так, *la PMA pour toutes* – це один з ідеалів інклюзивного суспільства й водночас впізнавана ідеологема, яка має нейтральне забарвлення, на відміну від терміну *fécondation in vitro (FIV)*, яким позначають одну із технік допоміжної репродуктивної технології. Поняття *PMA* та *LGBT* більше не розшифровують у французьких текстах, оскільки поставлена проблема є надзвичайно актуальною й знайомою більшості населення країни.

Другу групу маркерів політкоректності, що функціонують у ЗМІ, формують мовні одиниці, які позначають **страшні й неприємні явища дійсності, пов'язані з фізіологією людини**: *смерть, хвороба, природні потреби, фізичні вади, розумові та психічні розлади*. Важливо насамперед визначити ідеологеми,

які закладають основу цієї тематичної групи та позначають головні цінності, до реалізації яких прагне носій мови політкоректності. На нашу думку, найповніше ідеологію мови політкоректності передає термін *inclusion* і його похідні: *enseignement inclusif, éducation inclusive, écoles inclusives, environnement inclusif, société inclusive, groupes inclusifs*. Термін *inclusion* часто використовують прихильники політкоректності у значенні «рівноправ'я, справедливий розподіл простору, можливостей та обов'язків» [8]. Ідея всеохоплення, яка лежить в основі цього поняття, передбачає, що людина повинна не виключати різні соціальні і культурні явища як «чужі», а, навпаки, прагнути прийняти їх як «свої». Типовою ідеологемою є і сам термін *politiquement correct*, адже він у стислому вигляді відбиває сукупність цінностей, принципів і настанов, які складають суть цього руху [4, с. 103].

Під час дослідження медіа текстів, що висвітлюють питання становлення інклюзивного суспільства, було визначено семантичний ряд на позначення груп осіб, яким необхідна соціальна інтеграція: *personne à mobilité réduite, personne ayant une déficience intellectuelle, personnes ayant une déficience visuelle, personnes ayant une déficience auditive, personnes ayant des besoins d'enseignement particuliers* тощо.

Окрім інтеграції людей з обмеженими можливостями, гострою соціальною проблемою постають *складні й невиліковні захворювання та боротьба з ними*. До вірусів і хвороб, які найчастіше перебувають у центрі уваги французьких ЗМІ, належать *HIV* і *SIDA*. Мовними маркерами, що вказують на людей, в яких виявили це захворювання, слугують сполуки: *personnes seropositives, personnes affectées par le sida, personnes qui ont le VIH, personnes contaminées, dépistées avec le virus, vivant avec le VIH* [11]. Багато таких ідеологем зустрічаємо у медіа текстах, присвячених Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом. Для прикладу наведемо уривок з промови Емануеля Макрона, яку він виголосив 1 грудня 2017 року: «*Nous n'avons pas gagné la bataille contre le sida: il faut donc se protéger, se faire dépister, se traiter et accepter, dans la société, ceux qui ont le VIH. Toutes celles et ceux qui ont un doute, un comportement sexuel à risques, un doute sur leur partenaire, doivent se faire dépister. C'est essentiel*» [11]. У цій президентській промові застосовано іменникові (*bataille contre le sida, comporte-*

ment sexuel à risques) та дієслівне (*accepter, dans la société, ceux qui ont le VIH*) словосполучення, а також іменник (*partenaire*), що виступають мовними маркерами політичної коректності для обговорення теми страшного для людини захворювання.

На позначення інших важко виліковних хвороб у досліджуваних медіа текстах вжито, зокрема, такі одиниці: *MST (maladies sexuellement transmissibles), tumeur maligne, longue maladie, virus A (H1N1)*. У мовних медіа середовищах часто застосовують офіційні аббревіатури і наукові терміни, ймовірно, для того, щоб запобігти паніці у суспільстві, адже ці джерела інформації мають значний комунікативний вплив. Так, попри загальну тенденцію використовувати розмовну лексику, французькі ЗМІ під час епідемії вірусу туну *A (H5N1)*, яка вирувала 2009 року, уникали вживання розмовної назви захворювання (*grippe porcine*), а послуговувалися винятково медичною термінологією.

Політкоректні одиниці, пов'язані із *впливом суспільства на життя людей*, що становлять третю групу маркерів, охоплюють такі теми: *соціальні пороки, бідність, непрестижні професії, військові дії, установи державного нагляду, звільнення, академічна неуспішність* тощо. Лексеми цієї групи складають найбільшу частку проаналізованих нами евфемізмів, ймовірно тому, що такі теми широко висвітлюються у медіа й спричиняють напруженість у суспільстві. Так, для опису подій злочинного світу, видання «Le Figaro», «France Info» і «France 24» часто підбирають нейтральні одиниці замість маркованих. Відтак, у повідомленнях про злочини, які цього року трапилися у громадських місцях на вулицях Франції, як наприклад, напад на людей чоловіка з ножем та наїзд автомобілем на піцерію, застосовано такі словосполуки: *personne recherchée, comportement menaçant, homme connu pour des troubles psychiatriques, personne dépressive un profil psychologique instable, homme menaçant* [13–15]. Для позначення самого факту злочину використано: *acte délibéré, incident* та *affaire sensible*.

Випадків евфемізації *військової термінології* в аналізованих медіа текстах виявлено відносно небагато. Яскравими прикладами цієї підгрупи є лексичні одиниці *neutraliser la cible, technique d'interrogatoire renforcée, pacification, ingérance, ressources sur le terrain*. На позначення військових конфліктів використано іменники *crise, événements, conflict*.



Найбільше політкоректних одиниць цієї групи було виявлено у статтях, присвячених проблемі *імміграції*. Для висвітлення ситуації, що склалася з вихідцями з охоплених конфліктами країн, французькі ліберальні видання головним чином послуговуються термінами *migrants, immigrés, personnes issus de l'immigration, personnes issus d'un milieu migrant, demandeurs d'asile, requérants d'asile, sans-papiers, population en très grande précarité, рідше réfugiés*. Цікавим фактом, водночас, є застосування у рубриці «Immigration et diversité» журналу «Le Monde» іменника *jungle* на позначення незаконного поселення мігрантів у місті Кале [16]. Іменник *jungle* дуже вдало передає конотації емоційного, смислового та стилістичного характеру, а також колорит місцевості, проте у таких випадках, з метою пом'якшення напруженості у суспільстві, доцільнішим було б використати нейтральний термін, евфемізм.

Опис проблеми *бідності* у французьких ЗМІ, зокрема таких як «Le Monde» та «France Info» реалізується через політкоректні одиниці на позначення неблагополучних районів. Деякі з них є усталеними адміністративними термінами, якими користуються місцеві органи влади, як-от: *quartiers en difficulté, milieux défavorisés, quartiers sensibles, ZEP (zones d'éducation prioritaires), ZUS (zone urbaine sensible), ZRU (zones de redynamisation urbaine), ZFU (Zone Franche Urbaine), quartiers prioritaires*. Серед одиниць на позначення осіб, що перебувають у неблагополучному фінансовому становищі, виявлено такі: *personne démunie, personne en situation précaire, chercheur d'emploi, demandeur d'emploi*. Застосування таких політично коректних мовних одиниць є одним зі шляхів забезпечення рівноправного та безконфліктного співіснування у сучасному мультикультурному суспільстві.

Висновки. Явище політкоректності зачіпає багато сфер життя і, безсумнівно, є важливою цінністю суспільної культури, позаяк політична коректність має на меті сприяти уникненню конфліктів, вияву толерантності до культурних цінностей різних рас і народів, їхньому рівноправному співіснуванню, поважанню «іншості». Маркування політичної коректності у мові французьких медіа виявляється на лексичному рівні ідеологемами політкоректності та в евфемістичній заміні слів та виразів, безпосереднє застосування яких певним чином зачіпає почуття та гідність людини. Пріоритетними соціальними

темами, які висвітлюють французькі ЗМІ, є: соціальне благополуччя громадян, міжкультурні, міжнаціональні, міжрелігійні та міжетнічні стосунки, а також відносини між соціальними групами й меншинами, питання економіки і військової політики держави.

Перспективу наукового пошуку вбачаємо в аналізі українських медіа текстів з метою виявлення у них мовних маркерів політкоректності задля їхнього подальшого зіставного дослідження, а також повнішому опису явища політичної коректності, як такого, що сприяє ефективному й безконфліктному міжмовному спілкуванню на болісні для сучасного суспільства теми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вашурина Е.А. Политическая корректность как лингвокультурологическая и переводческая проблема. Научный молодежный ежегодник: Межвузовский сборник научных трудов. Самара: СамНЦ РАН. Вып. II, 2007. С. 85-91.
2. Ионин Л.Г. Общество меньшинств: Политкорректность в современном мире. Москва: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. 44 с.
3. Киселева Т.В. Коммуникативная корректность в языковой картине мира. Языковая семантика и образ мира: Материалы международной научной конференции. Казань: Казанский государственный университет, 1998. Т. 1. С. 115–117.
4. Майба В.В. О структуре языка политкорректности (на примере английского и русского языков). Политическая лингвистика. 2012. № 2. С. 102–108.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово, 2008. 264 с.
6. Delporte Ch., Une histoire de la langue de bois. De Lénine à Sarkozy / Christian Delporte. Paris: Flammarion, 2009. 342 p.
7. Definition et formes de discrimination. Ministère de la Justice. 2017. URL: <http://stop-discrimination.gouv.fr/informations/definitions-et-formes-de-discriminations>
8. Donzel M. C'est quoi, l'inclusion? EVE. 2017. URL: <https://www.eveprogramme.com/26315/inclusion/>
9. Du Marsais M. Des tropes, ou Des differents sens dans lesquels on peut prendre un même mot dans une même langue. Paris: Périsse et Compere, 1811. 388 p.
10. Losey K. M. The Rhetoric of "Political Correctness" in the U.S. Media. American Studies. Chapel Hill, 1995. P.227–245.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

11. BFM TV URL: <http://www.bfmtv.com/>
12. DW France URL: <https://www.dwfrance.fr>.
13. France 24 URL: <http://www.france24.com/fr/>.
14. France Info URL: <https://www.francetvinfo.fr/>.
15. Le Figaro (газета) URL: <http://www.lefigaro.fr/>.
16. Le Monde (газета) URL: <http://www.lemonde.fr/>
17. L'express (журнал) URL: <https://www.lexpress.fr/>.
18. Libération (газета) URL: <http://www.liberation.fr/>.
19. Radio France Nationale – RFI. URL: <http://www.rfi.fr/>.